

Miąso, Józef / Różewicz, Jerzy

Działalność Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN w latach 1984-1985

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 31/3-4, 910-928

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

medycyny — opracowany przez zespół wykładowców historii medycyny z całej Polski pod naukową redakcją prof. T. Brzezińskiego. Pojawiła się w Polsce nie stosowana dotąd w zakresie historii nauki forma kształcenia wykładowców, tj. tzw. szkoły letnie (z historii chemii, matematyki i historii medycyny). Prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa przedstawiła następnie sytuację nauczania historii nauki i techniki w poszczególnych ośrodkach akademickich. Uczestnicy zebrania dyskutowali nad trudną sytuacją historii techniki jako przedmiotu nauczania w wyższych uczelniach w Polsce. Konkludując prof. dr Andrzej Feliks Grabski — przewodniczący Komitetu Historii Nauki i Techniki — zapewnił zebranych, iż Prezydium Komitetu doloży starań, aby wpłynąć na poprawę sytuacji w tej dyscyplinie.

W dalszej części posiedzenia prof. dr Józef Babicz złożył sprawozdanie z XVII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Berkeley, który odbył się w 1985 roku¹.

Prof. A. F. Grabski poinformował zebranych o posiedzeniu polskiej Narodowej Grupy Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki. Postanowiono tam podjąć pewne prace w związku z następnym kongresem historyków nauki, tj. m.in. wydać obcojęzyczny specjalny numer „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” o wybranych, ważniejszych polskich szkołach naukowych.

W końcowej części plenarnego posiedzenia Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN omawiano udział i członkostwo przedstawicieli z Polski w międzynarodowych organizacjach zrzeszających historyków nauki i techniki (Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, Międzynarodowej Akademii Historii Nauki).

Jarostaw Kurkowski
(Warszawa)

INSTYTUT HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI

DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUTU HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN W LATACH 1984—1985

ROK 1984

1. REALIZACJA PLANU BADAŃ

Realizacja zadań wyznaczonych na rok 1984 — zarówno w problemie koordynowanym przez Instytut, jak i w tzw. badaniach własnych — przebiegała na ogół zgodnie z planem, choć w kilku wypadkach zdarzyły się opóźnienia, wynikające tak z obiektywnych, jak i subiektywnych przyczyn. W tym roku poszerzone zostały badania nad problematyką teoretyczną i metodologiczną historii nauki i oświaty. Spośród przedsięwzięć edytorskich należy przede wszystkim odnotować przekazanie do Państwowego Wydawnictwa Ekonomicznego już ostatniego, szóstego z kolei, tomu *Pism Michała Kaleckiego*. Przyspieszono prace nad piątym tomem *Historii nauki polskiej* (obejmującym okres 1918—1951), pozyskując do niego teksty kilku dalszych rozdziałów oraz nad trzynomową *Historią polskiej techniki lotniczej* (do 1939 r.). Na ogół bez opóźnień przebiegały badania nad oświatą i szkolnictwem wyższym od okresu staropolskiego do czasów Polski Ludowej, a osiągnięte w tym zakresie wyniki będą wyzyskane w planowanej na

¹ Tekst sprawozdania zamieszczony jest w niniejszym numerze „Kwartalnika” s. 000.

nadchodzące lata syntezie dziejów edukacji w Polsce. Kontynuowane były badania nad nauką średniowieczną i początkami nauki nowożytnej, nad rolą uczonego w społeczeństwie oraz nad dziejami poznawania Polski pod względem przyrodniczym. Rozszerzył się nieco zasięg dociekań nad ewolucją form organizacyjnych nauki polskiej oraz nad dziejami międzynarodowej współpracy naukowej. Badania te zaczynają już owocować gotowymi do druku opracowaniami zbiorowymi.

W grupie prac własnych, oprócz zadań długoletnich — jak na przykład *Słownik biograficzny nauk medycznych*, *Słownik nauczycieli polskich (XVI—XIX w.)* czy *Katalog zabytkowej aparatury astronomicznej* — znajdują się również badania indywidualne i zespołowe o charakterze przeważnie rozpoznawczym, które z czasem zostaną włączone do planu międzyresortowego.

Plan badań Instytutu na rok 1984 obejmował ogółem 94 zadania, w tym 62 realizowanych w ramach problemu międzyresortowego (MR III. 11) oraz 32 w pracach własnych. W roku sprawozdawczym zakończono 20 zadań na 26 planowanych, w tym 15 mieszczących się w problemie międzyresortowym oraz 5 w pracach własnych. Zdecydowana większość planowanych zadań miała być zakończono w 1985 r. i w latach następnych.

W ramach problemu międzyresortowego nie wykonano ostatecznie sześciu zadań, cztery realizowane przez etatowych pracowników Instytutu (prof. dra Józefa Babicza, mgr Małgorzatę Golińską-Gierych, dr Halinę Horodyską, doc. dr Zofię Podgóorską-Klawe) i dwa przez współpracowników (mgr Annę Siemiginowską z Biblioteki PAN w Gdańsku i mgr Elżbietę Sztraj z Archiwum PAN). W grupie prac własnych zdecydowana większość została wykonana w planowanym terminie, jedynie tylko niewielkiemu opóźnieniu, nadrobionemu w kilku pierwszych miesiącach roku 1985, uległy trzy prace.

Do ważniejszych rezultatów prowadzonych w Instytucie badań należy zaliczyć przygotowanie i przekazanie do druku zbiorowego, opracowanego przez 58-osobowy zespół, bardzo obszernego (ok. 130 ark. wyd.) tomu czwartego *Historii nauki polskiej (1863—1918)* oraz tomu dziewiątego tego dzieła, zawierającego dokumentację bibliograficzną, opracowaną przez mgr Joannę Schiller (ok. 26 ark. wyd.). Ponadto zakończono prace nad dwoma zbiorowymi opracowaniami: *Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju w okresie 1781—1842* — pracownicy i współpracownicy Zakładu Historii Nauk Przyrodniczych oraz *Rozwój form organizacyjnych nauki polskiej 1864—1980* — pracownicy i współpracownicy Zakładu Historii Organizacji Nauki. Indywidualnymi, zakończonymi pracami są trzy następujące monografie: *Pojęcie odkrycia naukowego a historia dziedziny nauki* (doc. dr Stefan Zamecki); *Instrumentarium astronomiczne Heweliusza* (dr Przemysław Rybka); *Oświata dorosłych i popularyzacja nauki w Galicji w okresie autonomii* (dr Ryszard Terlecki). W ramach prac własnych przygotowano kilka obszerniejszych artykułów oraz dwa opracowania: *Słownik biograficzny podróżników polskich* (autorzy Waclaw i Tadeusz Ślabczyńscy; uzupełnił i przygotował do druku — w Wiedzy Powszechnej — prof. dr Józef Babicz) i *Listy Jakuba Caro do uczonych polskich* (zebrał i komentarzami opatrzył doc. dr Ryszard Ergewski, maszynopis ok. 8 ark. wyd.).

Podobnie jak w latach ubiegłych pracownicy Instytutu przekazali do druku kilkadziesiąt monografii, rozpraw, studiów, artykułów i recenzji. Opublikowali natomiast, zarówno w wydawnictwach Instytutu, jak i poza, 6 książek, 40 rozpraw i artykułów naukowych (w tym 3 za granicą oraz 2 artykuły do PSB), 35 recenzji, 2 książki popularnonaukowe i kilkanaście artykułów popularnonaukowych, jak i też kilkanaście sprawozdań z imprez naukowych.

2. KADRA NAUKOWA, DYDAKTYKA

W 1984 r. w Instytucie zatrudnionych było 78 osób; w liczbie tej znajdowało się: 9 profesorów, 13 docentów, 24 adiunktów, 7 starszych asystentów i 1 asystent. Pozostali zatrudnieni byli na tzw. etatach administracyjno-inżynierskich. W ciągu roku przestali pracować w Instytucie: prof. dr Waldemar Voisé (nie wrócił do Instytutu z zagranicy), dr Przemysław Rybka (przeszedł z dniem 1 I 1985 na emeryturę), Irena Kowalska (z księgowości) i mgr Krystyna Rurawska (z biblioteki). Do pracy w Instytucie zaś przyjęto tylko jedną osobę: absolwenta Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, mgra Grzegorza Karczmara.

Trzy osoby zostały powołane na stanowiska docentów (doktorzy habilitowani: Ryszard Ergetowski, Barbara Kuźnicka i Jerzy Rózewicz) oraz również trzy uzyskały stopnie doktora: Lech Królikowski (w IHNOiT), Stanisław Sroka (na Uniwersytecie Jagiellońskim) i Agnieszka Dziurlikowska (na Uniwersytecie Warszawskim).

Nastąpiła zmiana na stanowisku zastępcy dyrektora Instytutu. Na miejsce ustępującego z przyczyn zdrowotnych prof. dra Stanisława Mauersberga sekretarz naukowy PAN powołał na to stanowisko doc. dra Jerzego Rózewicza. Stanowiska instytutowe kierowników zakładów i pracowni pozostały bez zmian. Warto może tylko odnotować, iż kierownik Zakładu Historii Organizacji Nauki — doc. dr Bohdan Jaczewski — w 1984 r. mianowany został również zastępcą sekretarza Wydziału Nauk Społecznych PAN.

Zajęcia dydaktyczne w szkołach wyższych (wykłady, ćwiczenia, seminaria magisterskie) prowadziło 13 pracowników Instytutu. Byli to: doc. dr Stefan Amsterdamski — Uniwersytet Jagielloński; doc. dr Kalina Bartnicka, prof. dr Jerzy Dobrzycki, dr Wojciech Grzelecki, prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa, doc. dr Małgorzata Frankowska-Terlecka, prof. dr Józef Miąso — na Uniwersytecie Warszawskim; prof. dr Tadeusz Bienkowski — w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach; dr Wanda Garbowska, dr Leonard Grochowski, prof. dr Stanisław Mauersberg — w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie; doc. dr Barbara Kuźnicka — w Akademii Medycznej w Warszawie; doc. dr Karolina Targosz — w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie. Ponadto kilku innych pracowników Instytutu miało sporadycznie wykłady i wystąpienia na wielu uczelniach polskich oraz występowało na różnych imprezach naukowych w kraju.

3. WSPÓŁPRACA NAUKOWA Z PARTNERAMI KRAJOWYMI

Współpracujący z Instytutem zespół badawczy z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (umowa nr 176 z dnia 30 IX 1981), kierowany przez prof. dra Stanisława Michalskiego, kontynuował studia nad wychowaniem narodowym w zaborze pruskim, kierunkami wychowania w II Rzeczypospolitej oraz nad społeczną funkcją szkół na Opolszczyźnie w latach 1945—1975. Studia te obejmują pięć zadań, z których jedno, w postaci monografii *Ideaty wychowawcze młodego pokolenia wsi w okresie II Rzeczypospolitej*, autorstwa prof. dra S. Michalskiego, zostało w zasadzie ukończone i przekazane recenzentom.

Zespół badawczy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierowany przez doc. dra Witolda Wróblewskiego, kontynuował badania nad tematem *Dzieło Witelona i rozwój nauk przyrodniczych w Polsce i w Europie* (umowa z Instytutem nr 106-H z dnia 20 IV 1982). W roku sprawozdawczym ukończono (w maszynopisie) filologiczno-fizyczno-medyczne opracowanie księgi III *Perspektywy Witelona*.

W 1984 r. Instytut podpisał umowę z Biblioteką PAN w Warszawie, w której zobowiązał się do wspólnego opracowania i opublikowania kolejnych (II i IV) tomów *Słownika polskich towarzystw naukowych*. Przedsięwzięcie to wymaga jednak znacznych, dodatkowych nakładów finansowych. Bez ich uzyskania Instytut nie będzie w stanie wypełnić przyjętych zobowiązań.

Udział partnerów, działających na podstawie umów koordynacyjnych II stopnia w realizacji planu badawczego, jest bardzo skromny w porównaniu z wkładem licznej grupy specjalistów ze szkół wyższych i placówek naukowych współpracujących z Instytutem na podstawie umowy o dzieło lub nawet całkowicie bezinteresownie. We wszystkich przedsięwzięciach zespołowych, jak na przykład: *Historia nauki polskiej*, *Historia techniki lotniczej*, *Historia techniki polskiej* oraz w wielu badaniach cząstkowych widoczny jest wielki wkład badaczy z wyższych uczelni (Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wyższych Szkół Pedagogicznych w Krakowie, Rzeszowie i Kielcach, Akademii Medycznych w Warszawie i Szczecinie), z instytutów Polskiej Akademii Nauk (Instytutu Historii, Instytutu Historii Kultury Materialnej), z Wojskowego Instytutu Historycznego, Muzeum Ziemi PAN, Biblioteki PAN w Warszawie, Instytutu Odlewnictwa w Krakowie i innych.

4. WSPÓLPRACA NAUKOWA Z ZAGRANICĄ

Instytut współpracuje z wieloma ośrodkami zagranicznymi na podstawie bądź to umów pomiędzy PAN a innymi akademiami bądź też — co obecnie staje się formą współpracy dominującą — na zasadzie tzw. porozumień bezpośrednich zawieranych przez Instytut z zagranicznymi placówkami pokrewnymi.

Porozumienie z Instytutem Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR w Moskwie dotyczyło przede wszystkim przygotowania w dwóch wersjach językowych dwutomowego opracowania *Polsko-rosyjska i polsko-radziecka współpraca naukowa. Tradycje i współczesność*. Tom pierwszy — składający się z dwóch części (okresy do 1917 r. i 1918—1944), z których pierwsza (ok. 15 ark. wyd.) została przygotowana przez autorów polskich (głównie przez doc. dra J. Róźwieciza), druga zaś przez autorów radzieckich — został ukończony i przekazany partnerowi radzieckiemu. Prace nad tomem II nadal trwają i trudno obecnie przewidzieć, kiedy zostaną zakończone, a całość zostanie wydrukowana. Przedsięwzięciem tym — które w toku realizacji okazało się bardzo skomplikowane, przede wszystkim z powodu braku odpowiednio przygotowanych autorów — kieruje ze strony polskiej dr Eugeniusz Tomaszewski, a ze strony radzieckiej kandydat nauk Stiepan Korniejew.

Wspólnie z Instytutem Historii Czechosłowackiej i Powszechnej (Oddział Historii Nauki i Techniki) kontynuowane były badania nad polsko-czeskimi i polsko-słowackimi związkami naukowymi od XVIII do XX wieku. Natomiast w ramach realizacji porozumienia z Instytutem Pedagogicznym J. A. Komenskigo CzSAN prowadzono badania nad recepcją dzieł Komenskigo w Polsce i na ziemiach czechosłowackich oraz badania porównawcze nad oświatą.

Współpraca z Instytutem Karla Sudhoffa Uniwersytetu Lipskiego obejmowała badania nad historią nauk ścisłych, a we współpracy z Obserwatorium Astronomicznym w Paryżu (Equipe d'histoire de l'Observatoire) przygotowywano francuską wersję *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika.

W 1984 r. w Instytucie na krótkich stażach naukowych przebywało 11 osób z zagranicy: siedem osób z krajów socjalistycznych i cztery z kapitalistycznych.

Najwięcej badaczy przybyło z Czechosłowacji. Trzy osoby — pracownicy Instytutu Pedagogicznego J. A. Komenskigo CzSAN — doktorzy Jiří Beneš (przebywał w Polsce w dniach 22 V—1 VI), Martin Steiner (29 V—8 VI) i Marie Kyrálová

(2—14 XI) dla celów edytorskich *Opera omnia* Komenskigo sprawdzali w bibliotekach (Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka PAN w Kórniku) i archiwach (Archiwum Wojewódzkie w Poznaniu) wiele szczegółów potrzebnych do weryfikacji przygotowywanych do wydania tekstów uczonego czeskiego.

Pięć dni (9—13 IV) przebywał w Warszawie dr Jan Janko, który przybył do Instytutu przede wszystkim w celu omówienia i skorygowania planów — ujętych odpowiednim porozumieniem — współpracy między Oddziałem Historii Nauki i Techniki CzSAN i naszym Instytutem. Kilka dni przebywał również w Polsce dr Pavel Spunar z Pragi. Przyjechał on w celu sporządzenia korekt swego opracowania, drukowanego w serii instytutowej „*Studia Copernicana*”.

Z NRD gościem Instytutu był wicedyrektor Alexander v. Humboldt Forschungsstelle Akademii Nauk NRD — dr Horst Fiedler (10—16 XII). Interesował się on pracami Instytutu w zakresie historii nauk przyrodniczych, a głównie historią nauk o Ziemi.

Stażystą — bodaj z Bułgarii pierwszym w dziejach IHNOiT — przez trzy tygodnie (1—21 IX) był pracownik Centrum Historii (Seksja Historii Nauki i Techniki) Bułgarskiej Akademii Nauk, Stojan Boriczew. Zapoznał on się z literaturą o organizacji nauki polskiej XIX—XX w., a następnie przez tydzień pracował w Oddziale Archiwum PAN w Krakowie nad dokumentami dotyczącymi kontaktów PAU z nauką bułgarską.

Z Danii gościem Instytutu był prof. Olaf Pedersen, kierownik Instytutu Historii Nauki Uniwersytetu w Aarhus i wiceprezes Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki (21—29 V). W Instytucie prof. Pedersen wygłosił odczyt *Johannes de Sacrobosco and the Rebirth of European Science* oraz w Zakładzie Historii Nauk Ścisłych IHNOiT przeprowadził seminarium z zagadnień historii nauki średniowiecznej, a także przedstawił plan pracy Komisji Historii Astronomii Międzynarodowej Unii Astronomicznej. W Krakowie prof. Pedersen, oprócz roboczej wizyty w Bibliotece Jagiellońskiej, wygłosił referat *Was Galileo a Heretic?* na sesji galileuszowskiej.

W ramach wymiany naukowej i kulturalnej polsko-belgijskiej, w powiązaniu z IHNOiT, prowadził badania w Warszawie w dniach 11—21 czerwca prof. Katolickiego Uniwersytetu w Leuven, znany historyk oświaty i wychowania, przewodniczący Międzynarodowego Stowarzyszenia Historii Oświaty, Maurits de Vroede. Głównym celem jego badań w Polsce było skompletowanie i przeanalizowanie podstawowej polskiej literatury, potrzebnej mu do opracowywanej przez niego książki *Ewolucja zawodu nauczycielskiego w Europie do 1918 r.* Przy okazji referował cele i wyniki swych badań w tym zakresie na trzech seminariach, dwóch zorganizowanych w IHNOiT i jednym na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Dwie osoby gościły w Instytucie ze Stanów Zjednoczonych: utrzymująca od wielu lat ściślejsze kontakty z Zakładem Badań Kopernikańskich, dr Erna Hilfstein z Nowego Jorku (przebywała trzy tygodnie) oraz prof. Uniwersytetu Harvarda i Smithsonian Institution, Owen Gingerich (28 VIII—7 IX). Profesor Gingerich w Warszawie, Wrocławiu i Olsztynie uzupełniał materiały do przygotowywanej dla wydawnictw IHNOiT monografii kopernikowskiej. W dniu 31 sierpnia wygłosił w Instytucie odczyt o roli środowiska naukowego Wrocławia XVI i XVII wieku w dziejach matematyki i astronomii.

W ramach wymiany na staże naukowe, głównie dla poszukiwań materiałów, wyjechało za granicę 19 pracowników Instytutu. W Związku Radzieckim prowadziło badania sześć osób. Doc. dr Kalina Bartnicka w ciągu czterech tygodni (29 X—24 XI) zbierała materiały w Moskwie i Leningradzie do dziejów uniwersytetów polskich i rosyjskich. W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym

ZSRR w Leningradzie udostępniono jej dokumenty dotyczące reform uniwersyteckich w Rosji w XIX w. W tym samym Archiwum pracował podczas swego pobytu w Leningradzie (11 X—5 XI) doc. dr Jerzy Różewicz, który m.in. zapoznał się tam z ponad 25 dziełami (jednostkami) archiwalnymi, zawierającymi istotne informacje o Polakach pracujących w wyższych uczelniach rosyjskich (do 1918 r.). Mgr Wiesława Werner w dniach 6—20 listopada przebywała w Kijowie, gdzie w Oddziale Rękopisów Centralnej Biblioteki Naukowej AN USRR dokonywała wypisów i szkiców z zachowanych tam opisów parafii Królestwa Polskiego z końca XVIII w. (m.in. z parafii dekanatu knyszyńskiego, augustowskiego i grodzieńskiego). Dr inż. Lech Królikowski przebywał w Leningradzie i Mińsku (3—15 XII). W Państwowej Bibliotece Publicznej im. M. J. Sałtykowa-Szczedriny studiował spisy osobowe (wydawane drukiem) pracowników rosyjskiego Ministerstwa Komunikacji, a szczególnie pracowników Warszawskiego Okręgu Komunikacji, w Mińsku natomiast — w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym BSRR — przez kilka dni poszukiwał (z powodzeniem) materiałów do życia i działalności inżyniera Mieczysława Szystowskiego. Pobytu w ZSRR dra Wojciecha Grzeleckiego (Moskwa 30 X—19 XI) i mgr Danuty Hupałowskiej (Moskwa—Leningrad, 23 IX—10 X) miały charakter rekonesansu. Grzelecki interesował się publikacjami rosyjskimi i radzieckimi dotyczącymi postępowej młodzieży studenckiej w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w., a Hupałowska wydawnictwami z zakresu historii matematyki, szczególnie dotyczącymi polskich matematyków pracujących niegdyś na Uniwersytecie Petersburskim.

W ZSRR przebywał też przez kilka dni (27—31 VIII) prof. dr Józef Miąso, który przybył do Moskwy w celu przedyskutowania z kierownikami Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki oraz Instytutem Słowiaoznawstwa i Bałkanistyki propozycji współpracy na lata 1986—1990.

Do Czechosłowacji z Instytutu wyjechały na badania trzy osoby. Prof. dr Tadeusz Bieńkowski (15—26 V) zbierał materiały do opracowywanego studium *Scientia curiosa jako forma popularyzacji wiedzy naukowej w XVII i XVIII w.*, a ponadto odbywał konsultacje ze specjalistami-komeniologami z Instytutu Pedagogicznego CzSAN w sprawie doprowadzenia do końca i druku publikacji zbiorowej *Znajomość i recepcja Komenskigo na ziemiach czeskich, słowackich i polskich w XVII—XX w.* Mgr Wanda Grębecka (11—23 VI) w Państwowym Archiwum Czechosłowackiej Akademii Nauk oraz w Archiwum Historycznym Muzeum Narodowego w Pradze uzupełniała i weryfikowała zebrane w Polsce materiały do tematu *Polsko-czechosłowacka współpraca przy organizowaniu Pogranicznych Parków Narodowych (Tatry, Pieniny, Babia Góra)*. Doc. dr Jerzy Różewicz w czasie dwutygodniowego pobytu (31 V—14 VI) pracował w Państwowym Archiwum Czechosłowackiej Akademii Nauk nad problematyką polsko-czechosłowackich kontaktów naukowych w dwudziestoleciu międzywojennym; szczególnie interesowały go powiązania naukowe Masarykowej Akademii Pracy oraz Czeskiej Akademii Nauk i Sztuk Pięknych z nauką polską i Polakami.

W ramach wymiany bezdewizowej w Niemieckiej Republice Demokratycznej z Instytutu przebywały trzy osoby. Dr Łucja Borodziej i mgr Joanna Schiller de Schildenfeld zajmowały się w Berlinie (18—30 VI) historią oświaty niemieckiej. Pierwsza z nich zapoznawała się z drukowanymi dokumentami źródłowymi dotyczącymi odbudowy oświaty berlińskiej w latach 1945—1948, druga zaś studiowała literaturę na tematy związane z działalnością naukową i popularyzacyjną nauczycieli niemieckich szkół średnich w pierwszej połowie XIX w. Opiekę merytoryczną nad nimi sprawował Instytut Historii i Teorii Oświaty Akademii Nauk Pedagogicznych NRD. Doc. dr Stefan Zamecki w Instytucie Karla Sudhoffa Uniwersytetu Lipskiego (7—17 XII) gromadził materiały do opracowywanej przez niego

monografii *Problemy klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX w.* Ponadto kilkuniedniowe wizyty w NRD złożyli prof. dr Jerzy Dobrzycki (1—6 VII) i doc. dr Ryszard Ergetowski (8—10 XI). Prof. Dobrzycki na zaproszenie Instytutu K. Sudhoffa w Lipsku wygłosił cykl wykładów o astronomii układu planetarnego w starożytności i średniowieczu i przeprowadził rozmowy na temat dotychczasowej i proponowanej dalszej współpracy Instytutu K. Sudhoffa z IHNOiT. Doc. Ergetowski odbierał natomiast 9 listopada na specjalnie zorganizowanej uroczystości medal Jabłonowskiego, przyznany mu przez Uniwersytet im. K. Marksa w Lipsku za prace o polsko-niemieckim pograniczu kulturowym.

W Bułgarii przebywał 11 dni (14—24 XII) doc. dr Jerzy Różewicz. W Bibliotece Narodowej Cyryla i Metodego oraz Archiwum Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii poszukiwał on materiałów do odtworzenia kontaktów Bułgarskiej Akademii Nauk z nauką polską i Polakami, głównie w okresie międzywojennym.

Na Węgrzech w dniach 5—16 listopada gościem Narodowego Muzeum Techniki w Budapeszcie był dr inż. Lech Królikowski. Poza tą placówką kontaktował się również z budapeszteńskim Węgierskim Muzeum Elektrotechniki.

Cztery osoby z Instytutu skorzystały z miesięcznych stypendiów École des Hautes Etudes en Sciences Sociales we Francji. Byli to: dr Małgorzata Malewicz (1—27 X; prowadziła badania dotyczące nauk matematyczno-przyrodniczych w dobie późnego średniowiecza w Bibliotece Narodowej w Paryżu oraz w bibliotece Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale w Poitiers); dr Grażyna Rosińska (17 IX—20 X; badała tablice astronomiczne z XV w. przechowywane w rękopisach Biblioteki Narodowej w Paryżu); prof. dr Józef Babicz (20 X—20 XI; weryfikował w bibliotekach paryskich źródła do przygotowywanej pracy o recepcji *Geographiké Hyphegesis* Ptolemeusza); dr Waldemar Rolbiecki (26 XI—23 XII; studiował w paryskiej Bibliotece Narodowej materiały źródłowe i opracowania dotyczące francuskiego akademizmu jako zespołu wzorów organizowania działalności naukowej naśladowanych w wielu krajach, a wśród nich i w Polsce).

Stypendia DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) uzyskało z Instytutu dwie osoby: profesorzy Jerzy Dobrzycki (dwumiesięczne, 6 IX—11 XI) i Józef Miąso (miesięczne, 5—30 XI). Prof. Dobrzycki studiował średniowieczne rękopisy z zakresu astronomii matematycznej w bibliotekach w Darmstadt, Frankfurtu, Monachium i Wolfenbüttel oraz zapoznawał się z bieżącymi pracami w instytutach historii nauki uniwersytetów we Frankfurcie, Monachium i Hamburgu. W początkach listopada 1984 r. przebywał w Danii, gdzie na zaproszenie Uniwersytetu w Aarhus wygłosił w Instytucie Historii Nauki odczyt o badaniach własnych nad tablicami astronomicznymi europejskiego średniowiecza. Prof. Miąso w bibliotekach uniwersyteckich w Hanowerze i Bochum studiował współczesną literaturę zachodnioniemiecką z zakresu historii oświaty i nauki.

W RFN przebywał też w dniach 5—27 lipca prof. dr Józef Babicz. Dzięki stypendium Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel mógł poszukiwać dodatkowych źródeł oraz omawiać ze specjalistami ostateczną koncepcję przygotowywanej w RFN książki o Ptolemeuszu.

W ramach porozumienia między PAN a British Academy wyjeżdżał do Wielkiej Brytanii dr inż. Bolesław Orłowski. Przebywał tam dwa miesiące (9 II—7 IV); jeden miesiąc jako stypendysta Akademii Brytyjskiej, a w drugim prowadził już badania na koszt własny (tzw. wyjazd popierany). Dr Orłowski w Londynie (British Library, Science Museum) i w Jorku (National Railway Museum) zbierał materiały dotyczące działalności technicznej Wielkiej Emigracji XIX w. Szczególnie interesujące okazały się materiały dotyczące udziału polskiego w londyńskich wystawach powszechnych w 1851 i 1862 r.

Niewielka w roku sprawozdawczym była liczba wyjazdów pracowników IHNOiT na zjazdy i konferencje naukowe organizowane za granicą. W trzech takich imprezach naukowych brał udział prof. dr Józef Babicz (symposium z okazji 125 rocznicy śmierci A. Humboldta, Berlin 2—5 V; XXVII Międzynarodowy Kongres Geologiczny, Moskwa 4—11 VIII; symposium poświęcone historii myśli geograficznej, Genewa 22—25 VIII). Prof. dr Jerzy Dobrzycki uczestniczył w symposium „Longitude Zero”, zorganizowanym w 100 rocznicę konwencji południka zerowego (Londyn, w lipcu). Doc. dr Kalina Bartnicka uczestniczyła w VI Międzynarodowej Stałej Konferencji Historyków Wychowania (Wolfenbüttel 3—6 IX), a dr Grażyna Rosińska w XXIV Zjeździe Mediewistów (Kolonia 11—17 IX). Ogółem pracownicy Instytutu na wymienionych imprezach wygłosili pięć referatów.

Odnotujmy także, iż kilku pracowników IHNOiT przebywało na studiach i kontraktach (zwykle wielomiesięcznych) na podstawie imiennych zaproszeń. Tak więc doc. dr Jerzy Osiatyński przebywał w Institute of Development Studies Sussex University (Brighton 20 IX 1983—15 VII 1984); prof. dr Paweł Czartoryski prowadził wykłady dotyczące życia umysłowego w Polsce w okresach Średniowiecza i Odrodzenia na Wydziale Historii Uniwersytetu „Paris VIII” (26 II—8 VIII); doc. dr Barbara Kuźnicka przebywała w okresie od 20 I do 17 VI w Stanach Zjednoczonych (Bethesda i Waszyngton), gdzie zbierała materiały do dziejów etnofarmacji; doc. dr Stefan Amsterdamski w ramach urlopu wypoczynkowego wyjeżdżał do Włoch i Francji, gdzie wygłosił kilka wykładów (w Domus Galileana w Pizie — 3 wykłady oraz w College de France — 4 wykłady). Przez cały rok 1984 i połowę następnego dr Jerzy Drewnowski był stypendystą Biblioteki Augusta Herzoga w Wolfenbüttel, a doc. dr Tadeusz Kowalik uzyskał dziesięciomiesięczne stypendium od Międzynarodowego Instytutu Porównawczych Studiów Ekonomicznych w Wiedniu (od września 1984 do czerwca 1985).

5. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

W 1984 r. Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki wydał dziewięć książek (w tym jedną techniką małej poligrafii) oraz sześć zeszytów swych wydawnictw ciągłych. Łączna objętość wszystkich wydanych w tym roku publikacji instytutowych wyniosła 328 arkuszy wydawniczych (książki — 199,30 ark. wyd. + wyd. ciągłe — 126, 70).

W serii „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” ukazały się dwa tomy: 130 — Mieczysław Bąk, *Powstanie i rozwój polskiej terminologii nauk ścisłych* (13, 80 ark. wyd.) oraz 132 — Przemysław Rybka, *Katalog gwiazdowy Heweliusza* (10, 70 ark. wyd.). Celem pierwszej pracy jest przedstawienie rozwoju polskiej terminologii z zakresu matematyki, astronomii, fizyki i chemii, począwszy od wieku XVI po przełom wieków XVIII i XIX. Opracowanie P. Rybki dotyczy siedemnastowiecznego katalogu gwiazdowego Heweliusza, dzieła, które w historii astronomii zajmuje szczególne miejsce, jest to bowiem ostatni katalog oparty na obserwacjach wykonanych instrumentami starego typu i przy stosowaniu panujących jeszcze w XVII w. metod wykonywania i opracowywania obserwacji.

W serii „Monografie z Dziejów Oświaty” Zakład Narodowy im. Ossolińskich wydał tom 28 — pracę Jana Drausa i Ryszarda Terleckiego pt. *Oświata na Rzeszowszczyźnie w latach 1939—1945* (24, 20 ark. wyd.). Monografia ta oparta jest w przeważającej części na materiałach archiwalnych i przedstawia nie tylko tajną oświatę polską, ale również oficjalnie działające szkolnictwo okupacyjne, zarówno polskie, jak i ukraińskie oraz niemieckie.

W serii „Studia Copernicana” jako tom 22 ukazało się repertorium traktatów, komentarzy, not i tablic astronomicznych oraz źródeł rękopiśmiennych z za-

kresu nauk matematyczno-przyrodniczych znanych w Krakowie w XIV—XVI wiekach. Wykaz ten został opracowany przez Grażynę Rosińską i wydany w języku angielskim pt. *Scientific Writings and Astronomical Tables in Cracow a Census of Manuscript (XIVth—XVIth Centuries)* — objętość jego wynosi 37,80 arkuszy wydawniczych.

Poza seriami ukazały się dwie obszerne książki o charakterze syntetyzującym, obie zostały dość ładnie wydane (oprawa płócienna, obwoluty, dobry papier) przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Są to: Jerzy Różewicz, *Polsko-rosyjskie powiązania naukowe (1725—1918)* — o objętości 29,90 arkuszy wydawniczych oraz Jerzy Starnawski, *Dzieje wiedzy o literaturze polskiej do końca wieku XVIII* (32,20 ark. wyd.). Ponadto, również poza seriami, wydano w „Ossolineum” *Skarbiec wiedzy Bruneta Latiniego. Trzynastowieczna myśl encyklopedyczna jako wyraz tendencji do upowszechniania wiedzy* autorstwa Małgorzaty Frankowskiej-Terleckiej (12,20 ark. wyd.) oraz w Państwowym Wydawnictwie Ekonomicznym tom czwarty *Dzieł Michała Kaleckiego, zatytułowany Socjalizm — wzrost gospodarczy i efektywność inwestycji* (24 ark. wyd.).

Techniką małej poligrafii Instytut wydał (druk w Warszawskiej Drukarni Naukowej) tom, już z kolei trzeci, wydawnictwa *Z dziejów kartografii* (ok. 15 ark. wyd.). Do tomu tego weszły w poważnej części referaty zgłoszone na VI Ogólnopolską Konferencję Historyków Kartografii, która odbyła się w Poznaniu w październiku 1980 r. Cały tom — dedykowany prof. Józefowi Szaflarskiemu w siedemdziesięciolecie urodzin — przygotowany został przez działający przy Instytucie Zespół Historii Kartografii (redaktorzy: Julian Jańczak i Andrzej Tomczak) i poświęcony jest kartografii miejskiej, a szczególnie planom miast.

Jak wspomniano, wydano też cztery numery „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” wraz z dołączoną w formie wkładek „Bibliografią Bieżącą Historii Nauki i Techniki” (ogółem 76 ark. wyd.); dwa tomy „Rozpraw z Dziejów Oświaty” (t. 26 i 27, o objętości łącznej 39,70) oraz jeden zeszyt „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej” (seria A zesz. 16, antydatowany, o objętości 11 ark. wyd.).

Nadmienimy też, iż Komitet Historii Nauki i Techniki spowodował wydanie w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich książki Pawła Rybickiego w wersji francuskiej (przekład Aleksandry Waśniewskiej) *Aristote et la Pensée Sociale Moderne*.

ROK 1985

1. REALIZACJA PLANU BADAŃ

W 1985 r. zdecydowana większość planowych zadań została wykonana. Opóźnieniu uległo ukończenie kilku prac, głównie z przyczyn często towarzyszących pracy naukowej, jak utrudniony dostęp do źródeł, braku materiałów lub ich inny charakter niż oczekiwano, co z kolei powodowało zmiany pierwotnie zakładanych koncepcji.

W realizacji planu międzyresortowego pt. *Historia i rola nauki, oświaty i techniki w dziejach narodu polskiego* brało udział około 80% pracowników Instytutu. Kontynuowane były badania nad problematyką teoretyczną i metodologiczną historii nauki i historii oświaty. Obejmowały one m.in. zadania: *Aksjologiczne problemy rozwoju nauki* (doc. dr Stefan Amsterdamski); *Struktury formalne teorii kwantowych poprzedzających mechanikę kwantową w jej aksjomatycznej postaci* (mgr Zbigniew Ciok); *Problemy klasyfikowania pierwiastków chemicznych w XIX w.* (doc. dr Stefan Zamecki); *Wpływ prądów umysłowych na kierunek rozwoju poszczególnych nauk oraz na refleksję teoretyczną nad nauką* (zespół pod

kierunkiem prof. dra Andrzeja Feliksa Grabskiego); *Oświata i struktury społeczne* (prof. dr Józef Miąso i współpracownicy).

Prace nad ostatnimi tomami (piątym i ósmym) *Historii nauki polskiej* powoli zbliżają się ku końcowi. W 1985 r. uzupełniono i poszerzono niektóre rozdziały poświęcone organizacji nauki i instytucjom życia naukowego w latach 1918—1939 (doc. dr Bohdan Jaczewski). Opracowano tło filozoficzne nauki w latach 1918—1951 (współpracownik doc. dr Stanisław Borzym) oraz kilku rozdziałów omawiających dzieje wybranych dyscyplin naukowych (m.in. geofizyki, metalurgii). Przyspieszono prace nad tomem biograficznym *Historii nauki polskiej*, przy czym zmieniono dotychczasową koncepcję tego tomu — w obecnych warunkach raczej niewykonalną — pomyślaną jako słownik biograficzny uczonych działających w latach 1795—1918, ograniczając się do sporządzenia jedynie wykazu tychże uczonych, zawierającego tylko minimum elementów biograficznych (daty życia, określenie specjalności i ośrodka naukowego, w którym dany uczyony działał).

Znacznie gorzej przedstawiają się prace nad historią techniki polskiej, zwłaszcza nad pierwszym tomem projektowanej syntezy. W zasadzie nie posunęły się one naprzód, m.in. z powodu niedotrzymania przez niektórych autorów terminu ukończenia zamówionych prac, z powodu małej liczebności środowiska historyków techniki i rozproszenia zainteresowań poznawczych. Za osiągnięcie można natomiast uznać ukończenie trzynomowej pracy *Polska technika lotnicza do II wojny światowej*, która zapoczątkowana przez prof. Jerzego Bukowskiego kontynuowana była następnie przez zespół pod kierunkiem mgra inż. Andrzeja Glassa.

Badania nad nauką i oświatą w latach wojny i okupacji prowadzone w Instytucie i wielu innych ośrodkach przyczyniły się do pogłębienia naszej wiedzy o tym okresie. Rozszerzył się zakres badań nad rolą oświaty w kształtowaniu świadomości i kultury narodowej w okresie zaborów.

Zakończono ostatecznie sześciotomową edycję dzieł Michała Kaleckiego i podjęto (w ramach prac własnych) prace nad skróconą, trzynomową wersją angielską, która ma się ukazać nakładem Oxford University Press.

W zdecydowanie wolniejszym tempie realizowana jest wielojęzyczna edycja dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika. Trwają prace nad wersją łacińską trzeciego (ostatniego) tomu i nad tomem drugim w wersji francuskiej. Na ukończeniu jest druk drugiego tomu w wersji rosyjskiej. W 1985 r. ukazała się wersja angielska tomu trzeciego. Polski tekst trzeciego tomu natomiast oczekuje na druk od kilku lat.

Poszerzyły się badania nad nauką polską wieków średnich i czasów Odrodzenia, m.in. nad Witelonem (dr Jerzy Burchardt), astronomią w kulturze późniejszego Średniowiecza (prof. Jerzy Dobrzycki), matematyką, astronomią i optyką w XV w. (dr hab. Grażyna Rosińska), retoryką w XV w. (doc. Małgorzata Frankowska-Terlecka i kierowany przez nią zespół). Kontynuowane były badania nad nauką i kulturą naukową w okresie staropolskim (prof. Tadeusz Bienkowski) oraz nad mecenatem naukowym Jana Sobieskiego (doc. Karolina Targosz).

Plan badań Instytutu na 1985 r. obejmował ogółem 81 zadań, w tym 56 realizowanych w ramach problemu międzyresortowego (MR III. 11) oraz 25 w planie własnym placówki. W roku sprawozdawczym zakończono 33 zadania na 41 planowanych, w tym 25 mieszczących się w problemie międzyresortowym oraz 8 w planie własnym. Nie wykonano 9 zadań, w zdecydowanej większości opracowywanych przez współpracowników Instytutu. W grupie prac własnych wszystkie zadania wykonano zgodnie z planem.

Do ważniejszych ukończonych zadań, mieszczących się w problemie międzyresortowym, należy zaliczyć:

a) Wymienioną już w niniejszym sprawozdaniu trzynomową pracę zbiorową pod redakcją mgra Andrzeja Glassa *Polska technika lotnicza do II wojny świa-*

towej (objętość 66 ark. wyd.). W tomie pierwszym przedstawiono podłoże rozwoju techniki lotniczej, programy rozwoju lotnictwa i przemysłu lotniczego, rozwój technicznych nauk lotniczych i ich zaplecza instytucjonalnego. Tom drugi prezentuje ośrodki twórcze i ich dorobek, rozwój poszczególnych samolotów oraz napędów i wyposażenia lotniczego. Tom trzeci zawiera życiorysy ludzi polskiej techniki lotniczej oraz bibliografię.

b) *Onufry Kopczyński. Studium nad społeczną rolą uczonego w Rzeczypospolitej czasów stanisławowskich* (ok. 14 ark. wyd.), autorstwa prof. dr Ireny Stasiewicz-Jasiukowej. Monografia ta nie jest tradycyjnie ujęta biografią Kopczyńskiego, lecz studium o charakterze interdyscyplinarnym, wykorzystującym materiały z zakresu językoznawstwa, dziejów oświaty i bibliotekoznawstwa, uwzględniającą przy tym kontekst europejski.

c) *Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim w latach 1864—1905* — autor mgr Leszek Zasztowt. Monografia ta (ok. 23 ark. wyd.), będąca podstawą obronionej rozprawy doktorskiej, zawiera pierwszą próbę całościowego ujęcia zagadnienia popularyzacji nauki. Została opracowana na podstawie bogatych materiałów źródłowych, zarówno drukowanych jak i rękopiśmiennych. Omówiono w niej problemy teoretyczne, działalność popularyzatorską instytucji, rolę czasopism w upowszechnianiu nauki, dokonano wnikliwej analizy wydawnictw popularnonaukowych.

d) *Warszawskie instytucje społecznego mecenatu nauki w latach 1869—1906* — obroniona rozprawa doktorska mgra Jana Piskurewicza, w której przeprowadzono szczegółową analizę środowisk wspierających Muzeum Przemysłu i Rolnictwa oraz Kasy im. J. Mianowskiego oraz omówiono genezę, społeczno-ekonomiczne podstawy i działalność wymienionych instytucji.

e) *Źródła do dziejów etnofarmacji polskiej*. Praca zespołowa pod red. doc. dr Barbary Kuźnickiej, zawierająca materiały dotyczące ludowej kultury medycznej ziem polskich, głównie regionów południowych i wschodnich.

f) *Bibliografia analityczna zawartości „Pamiętnika Farmaceutycznego Krakowskiego”* (ok. 10 ark. wyd.), sporządzona przez dr Halinę Lichocką.

g) *Dostępność szkoły w II Rzeczypospolitej* (ok. 10 ark. wyd.). Autor, prof. dr Stanisław Mauersberg, ukazał w tej rozprawie społeczną funkcję oświaty szkolnej i pozaszkolnej w dwudziestoleciu międzywojennym. Wiele uwagi poświęcił drogom szkolnym młodzieży ze środowisk chłopskiego i robotniczego oraz procesom selekcji społecznej w szkolnictwie wszystkich szczebli.

h) *Kształcenie zawodowe w Polsce międzywojennej*, autorstwa prof. dra Józefa Miąso. W pracy tej omówiono procesy instytucjonalizacji kształcenia zawodowego, jego formy organizacyjne, zasięg, kierunki oraz funkcje społeczne.

W ramach zakończonych prac własnych przede wszystkim należy wymienić przygotowany pod kierunkiem i redakcją doc. dr Małgorzaty Frankowskiej-Terleckiej zbiorowy tom studiów (ok. 14 ark. wyd.) pt. *Retoryka w XV stuleciu*. To opracowanie zespołowe uzyskało bardzo pozytywne recenzje; jest to bowiem na gruncie polskim praca w znacznej mierze pionierska. Stanowi próbę przedstawienia retoryki jako osobnej dziedziny wiedzy; ukazuje nie tylko udział polskich intelektualistów XV stulecia w różnych nurtach naukowych, ale również zawiera udokumentowane stwierdzenie o wytworzeniu się już wówczas polskiej szkoły retorycznej, stanowiącej podglebie dla tej dziedziny wiedzy w wiekach późniejszych.

W 1985 r. pracownicy Instytutu przekazali do druku ponad 20 prac naukowych (książek, rozpraw, artykułów), opublikowali natomiast dwie książki naukowe (zob. niżej podrozdział 5), jedną popularnonaukową (dr inż. Bolesław Orłowski, *Nie*

tylko szablą i piórem — jest to próba zarysu dziejów techniki polskiej), ponad 50 artykułów (w tym 10 w piśmiennictwie zagranicznym), 19 recenzji z wydawnictw naukowych, 11 sprawozdań z imprez naukowych i blisko 20 artykułów i broszur popularnonaukowych.

2. KADRA NAUKOWA, DYDAKTYKA

W 1985 r. w Instytucie zatrudnionych było 77 osób, w tym 8 profesorów, 13 docentów, 23 adiunktów, 8 starszych asystentów i 1 asystent. W drugiej połowie roku przestali pracować dr Agnieszka Dziurlikowska z Zakładu Historii Nauk Przyrodniczych i Krystyna Bińkowska (z działu wydawnictw, przeszła na emeryturę). Do Instytutu przyjęto dwie osoby, wychowanków Uniwersytetu Warszawskiego: mgr bibliotekoznawstwa — Dorotę Kozłowską i mgra historii — Jarosława Kurkowskiego.

W 1985 r. obroniono w Instytucie pięć prac doktorskich, w tym trzy pracowników Instytutu (Halina Lichočka, Leszek Zasztowt, Jan Piskurewicz) oraz przeprowadzono jedno kolokwium habilitacyjne (współpracownika, dra Janusza Skoczylasa). Dwie prace wykonane w Instytucie zostały wyróżnione Nagrodą Sekretarza Naukowego PAN. Są to: wydany w końcu 1983 r. tom drugi *Historii astronomii w Polsce*, opracowany przez prof. dra Eugeniusza Rybkę — współpracownika IHNOiT i dra Przemysława Rybkę — emerytowanego adiunkta IHNOiT oraz opublikowana rok później książka doc. dra Jerzego Róziewicza *Polsko-rosyjskie powiązania naukowe (1725—1918)*.

W porównaniu z innymi latami zwiększyło się nieco zaangażowanie pracowników w działalność dydaktyczną w szkołach wyższych i instytucjach upowszechniania nauki. Zajęcia dydaktyczne w uczelniach prowadzili: doc. dr Kalina Bartnicka (wykłady i ćwiczenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); prof. dr Tadeusz Bieńkowski (seminaria magisterskie w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach oraz zlecone wykłady monograficzne na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); prof. dr Jerzy Dobrzycki (wykłady na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego dla studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej); doc. dr Ryszard Ergetowski (wykłady w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie); doc. dr Małgorzata Frankowska-Terlecka (wykłady i ćwiczenia na Studium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej dla Pracujących IBiIN Uniwersytetu Warszawskiego); dr Wanda Garbowska (ćwiczenia w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie); dr Wojciech Grzelecki (ćwiczenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); doc. dr Barbara Kuźnicka (wykłady i seminarium magisterskie na Wydziale Farmaceutycznym Akademii Medycznej w Warszawie); prof. dr Stanisław Mauersberg (wykłady i seminarium magisterskie w Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej); prof. dr Józef Miąso (wykłady oraz seminarium magisterskie na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego); dr inż. Bolesław Orłowski (wykłady na wydziałach Inżynierii Łądowej i Inżynierii Sanitarnej i Wodnej); mgr Joanna Schiller (ćwiczenia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego — dla studiujących zaocznie); prof. dr Stasiewicz-Jasiukowa (wykłady na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego dla studentów Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej); doc. dr Karolina Targosz (wykłady w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej im. Ludwika Solskiego w Krakowie).

3. WSPÓLPRACA NAUKOWA Z PARTNERAMI KRAJOWYMI

W badaniach naukowych koordynowanych przez Instytut nadal uczestniczyły dwa zespoły uniwersyteckie. Zespół badawczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu kontynuował badania nad dziełem Witelona i rozwojem nauk przyrodniczych. Prowadził studia uzupełniające w odniesieniu do księgi II i III *Perspektywy* oraz rozpoczął wstępne prace nad księgą IV.

Zespół Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, prowadzący badania nad wychowaniem w II Rzeczypospolitej oraz w Polsce Ludowej, ukończył cztery następujące zadania: *Demokratyczne ideały edukacyjne II Rzeczypospolitej*; *Ideały wychowawcze wicarzy w II Rzeczypospolitej*; *Rola Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w awansie społeczno-zawodowym młodzieży polskiej*; *Rola szkolnictwa ponadpodstawowego w kształceniu kadr dla potrzeb gospodarki, oświaty i kultury na Śląsku Opolskim w latach 1945—1975*.

Znacznie szerszy zasięg ma współpraca Instytutu z wieloma specjalistami zatrudnionymi w szkołach wyższych i placówkach badawczych PAN oraz innych resortów. Bez ich pomocy i współdziałania nie byłaby możliwa realizacja wielu przedsięwzięć zespołowych, w szczególności syntez i prac zbiorowych.

Tak, na przykład, kilkudziesięciu specjalistów, znacznie ponad 70 osób nie zatrudnionych w Instytucie, grupują aktualnie istniejące przy IHNOiT cztery zespoły badawcze: Zespół Historii Botaniki, Zespół Historii Farmacji, Zespół Historii Kartografii oraz Zespół Dziejów Retoryki. Członkowie tych zespołów, zbierający się kilka razy w roku na zebraniach naukowych, przygotowali wiele artykułów i odegrali znaczną rolę w kilku poważnych pracach zbiorowych. Zespół Historii Botaniki miał bardzo poważny udział w przygotowaniu *Słownika biologów polskich* (aktualnie w druku, po pierwszej korekcie). W Zespole Historii Farmacji m.in. przygotowano tom źródeł do dziejów etnografii polskiej, a w latach poprzednich obszerną (ponad 40 ark. wydawniczych) pracę zbiorową, obecnie znajdującą w druku, *Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce w latach 1918—1978*. W Zespole Dziejów Retoryki przygotowano zbiór studiów poświęconych retoryce piętnastowiecznej. Zespół Historii Kartografii współorganizował X Ogólnopolską Konferencję Historyków Kartografii (Lublin, 11—13 X 1985), na której podsumowano dorobek historii kartografii w Polsce ostatnich lat dziesięciu i wytyczono zadania w tej dziedzinie na przyszłość. Materiały wspomnianej konferencji zostaną wydane drukiem przez Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

4. WSPÓLPRACA NAUKOWA Z ZAGRANICĄ

Znaczne efekty przyniosła współpraca z pokrewnymi ośrodkami zagranicznymi, głównie w krajach socjalistycznych. Na podstawie porozumienia z Instytutem Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR w Moskwie prowadzono badania nad historią nauk przyrodniczych i nauk o Ziemi. Wspólnie z Oddziałem Historii Nauki i Techniki Instytutu Historii Czechosłowackiej i Powszechnej CzSAN w Pradze badano dzieje polsko-czeskich i polsko-słowackich związków naukowych. W realizacji tego tematu, kierowanego przez prof. dr Irenę Stasiewicz-Jasiukową, uczestniczy kilkunastu współpracowników z Polski i Czechosłowacji. W 1985 r. zdołano zakończyć blisko dziesięć opracowań cząstkowych, z których pięć zostało opublikowanych w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” (1965 nr 3/4 s. 643—752). Są to: mgr Wanda Grębecka (pracownik IHNOiT): *Kształtowanie się naukowego programu pogranicznych parków narodowych w Karpatach*; doc. dr Zbigniew J. Wójcik (współpracownik): *O polskich badaniach geologicznych w Karpatach słowackich w okresie międzywojennym*; doc. dr Irena Łossowska

(współpracownik): *Polsko-czeskie kontakty naukowe w Towarzystwie Przyjaciół Nauk (1800—1831)*; doc. dr Ryszard Ergetowski (pracownik) i mgr Adam Skura (współpracownik); *Kontakty J. S. Bandtkiego z uczonymi czeskimi i słowackimi*; mgr Paweł Komorowski (pracownik): *Współpraca naukowa polsko-czechosłowacka w aspekcie umów zawartych między Polską i Czechosłowacją w okresie międzywojennym*. Wymienione artykuły są obecnie tłumaczone na język czeski i wraz z innymi opracowaniami mają ukazać się w publikacji książkowej, jako specjalny tom „Práce z dějin přírodních věd”.

Wspólnie z Instytutem Pedagogicznym J. A. Komenského CzSAN kontynuowane były badania nad Komenskim i recepcją jego dzieł w Europie. We współpracy z Instytutem Karla Sudhoffa Uniwersytetu Lipskiego zakończono prace nad słownikiem biograficznym historii nauki światowej.

W 1985 r. gościło w Instytucie 13 osób z zagranicy. Podobnie jak w ubiegłym roku najwięcej badaczy przyjechało z Czechosłowacji. Cztery osoby, doktorzy: Marta Bečková (przebywała w Polsce w dniach 5—19 XI), Jiří Beneš (7—14 X), Dagmar Čapková (5—19 XI) i Marie Kyrálová (7—21 X) — wszyscy z Instytutu Pedagogicznego Czechosłowackiej Akademii Nauk — kontynuowali zbieranie w Polsce (Warszawa, Zielona Góra, Wrocław, Brzeg, Gdańsk, Poznań, Katowice i Opole) materiałów do edycji *Opera omnia* Komenského. Piątą osobą z Czechosłowacji, goszczącą w Instytucie, był pracownik naukowy Instytutu Czechosłowackiej i Powszechnej Historii Czechosłowackiej Akademii Nauk, Miroslav Polivka. Przebywał on na badaniach we Wrocławiu w dniach od 4 do 11 czerwca, gdzie poszukiwał materiałów dotyczących okresu reformacji i kontaktów w tym okresie ziem czeskich ze Śląskiem.

W początkach 1985 r. w IHNOiT przyjmowano (2—8 II) prof. Karla Heinza Strecha i Irene Kamutzki z Instytutu Teorii, Historii i Organizacji Nauki Akademii Nauk NRD. Interesowali się oni głównie zakresem badań prowadzonych w IHNOiT i możliwością rozwoju współpracy obu placówek, co wyraziło się w późniejszym terminie podpisaniem odpowiedniego porozumienia. Nieco wcześniej, w dniach 8—13 stycznia w Instytucie przebywali pracownicy Instytutu Karla Sudhoffa z Lipska, doc. dr Horst Remane i doc. dr Walter Purkert. W Zakładzie Historii Nauk Ścisłych IHNOiT przedstawili oni stan prac redakcyjnych nad słownikiem biograficznym uczonych, który ma być wydany w lipskiej firmie wydawniczej Brockhaus. Rezultatem współpracy z Instytutem Sudhoffa będzie zamieszczenie w tym słowniku 26 biogramów polskich uczonych, opracowanych przez pracowników IHNOiT. W dniu 11 I w warszawskim Muzeum Techniki W. Purkert wygłosił referat *O relacji matematyki i nauk technicznych*.

Ze Związku Radzieckiego do Instytutu przybyła tylko jedna osoba: pracownik moskiewskiego Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki AN ZSRR, historyk kartografii, Aleksiej Władimirowicz Postnikow. Przebywał on w Polsce w dniach 16—25 września, zapoznając się z materiałami kartograficznymi (głównie mapami rękopiśmiennymi z XVIII i XIX w.) w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie i w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Podczas spotkania w Zakładzie Historii Nauk Przyrodniczych IHNOiT A. W. Postnikow rozważał możliwości nawiązania ściślejszej polsko-radzieckiej współpracy w zakresie dziejów kartografii ziem słowiańskich.

Po raz drugi przybył do Instytutu Stojan Boriczew z Sofii. Ustalił on — po konsultacjach — z doc. drem Jerzym Róziewiczem — iż w najbliższych latach będzie się zajmował bułgarsko-polskimi kontaktami naukowymi w okresie 1869—1939. W dniach 16—29 kwietnia Boriczew zbierał materiały do wymienionego tematu w Warszawie i w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (studia Bułgarów w UJ, związku UJ z Uniwersytetem Sofijskim itp.).

Z krajów kapitalistycznych gośćmi Instytutu były tylko dwie osoby. Z Hanoweru przybył kierownik Zakładu Historii Wychowania tamtejszego uniwersytetu, przewodniczący Komisji Historycznej Niemieckiego Towarzystwa Historii Wychowania, prof. Manfred Heineman. Przebywał on w Instytucie w dniach 14—19 października. Jego zainteresowania dotyczyły w głównej mierze historii oświaty, a szczególnie uniwersytetów. W rozmowach z dyrektorem IHNOiT prof. Heineman ustalili formy bliższej współpracy naukowej, przede wszystkim w zakresie wymiany wydawnictw. Tu dodajmy, wykraczając poza ramy czasowe sprawozdania, iż po powrocie do Hanoweru prof. Heineman spowodował, iż z RFN-u zaczęto nadsyłać do Instytutu wiele publikacji z historii oświaty i nauki, które dla nas — z powodów ograniczeń dewizowych — były dotychczas niemal niedostępne.

Przez dwa tygodnie (16—30 III) Instytut gościł dra Jana Toporowskiego z Politechniki Londyńskiej. Przebywał on w Polsce w ramach wymiany między Polską Akademią Nauk i Akademią Brytyjską. Głównym przedmiotem zainteresowań dra Toporowskiego jest historia planowej gospodarki socjalistycznej i zagadnienia jej funkcjonowania. W tym kontekście zajmuje się on rolą Michała Kaleckiego w tworzeniu zrębów socjalistycznego planowania w Polsce. Poza IHNOiT dr Toporowski wygłosił dwa odczyty z zakresu — będącego drugą dziedziną jego zainteresowań — funkcjonowania międzynarodowych rynków finansowych i kwestii zadłużenia krajów rozwijających się i socjalistycznych (w Banku Handlowym w Warszawie i w Instytucie Badania Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego).

Na staże naukowe w ramach wymiany wyjechało za granicę 12 pracowników, a więc o siedem osób mniej niż w roku 1984.

W Związku Radzieckim przebywało tylko dwie osoby: mgr Wiesława Werner kontynuowała rozpoczętą w zeszłym roku pracę w Centralnej Bibliotece Naukowej AN USRR w Kijowie (10 XI—8 XII), a doc. dr Jerzy Róziewicz w ciągu czterech tygodni (30 XII 1985—27 I 1986) poszukiwał materiałów do dziejów polsko-rosyjskich powiązań naukowych. W Centralnym Archiwum Historycznym ZSRR, w Leningradzkim Oddziale Archiwum AN ZSRR oraz w Archiwum Naukowym D. I. Mendelejewa przy Uniwersytecie Leningradzkim zapoznał się on m.in. z ponad 200 listami Polaków do uczonych rosyjskich oraz z dokumentami dotyczącymi polskich inicjatyw organizowania w Petersburgu w początkach XX w. polskiego środowiska naukowego.

W Czechosłowacji prowadziły badania trzy osoby. Mgr Wanda Grębecka w Państwowym Archiwum Czechosłowackiej Akademii Nauk i w bibliotekach praskich zbierała w ciągu miesiąca (17 IX—16 X) materiały dotyczące dziejów polsko-czechosłowackich kontaktów w zakresie ochrony przyrody. Kilka dni przebywała też w Bratysławie. Dr Halina Horodyska (Praga i Bratysława, 17 XI—7 XII) przeprowadzała kwerendę biblioteczną w zakresie studiów porównawczych nad leksykografią czeską, słowacką i polską. Prof. dr Tadeusz Bienkowski (Praga, 2—11 IX) kontynuował zbieranie materiałów do tematu rozpoczętego kilka lat wcześniej.

Do NRD wyjeżdżała dr Łucja Borodziej (Berlin, 9 IX—4 X), kontynuując swe badania nad oświatą berlińską w pierwszych latach po II wojnie światowej.

Podobnie jak w zeszłym roku, Instytut otrzymał szesnaście tzw. tygodni wymiennych na badania we Francji. Skorzystało z nich cztery osoby. Dr Jerzy Burchardt w Bibliotece Narodowej i w Centrum Narodowym Badań Naukowych (CNRS) w Paryżu oraz w Bibliotece Miejskiej w Dijon (1 X—7 XI) dokonywał opisów różnych rękopiśmiennych wersji *Perspektywy* Witelona. Doc. dr Bohdan Jaczewski przeprowadzał (1—21 XI) w Bibliotece Polskiej w Paryżu oraz w paryskim Instytucie Badań Słowiańskich badania źródłowe dotyczące organizacji polsko-francuskich stosunków naukowych w okresie dwudziestolecia międzywo-

jenego. Mgr Jan Piskurewicz (Paryż, 10 IX—10 X) zapoznawał się w Bibliotece Polskiej z materiałami dotyczącymi działalności Stanisława Michalskiego w zakresie organizacji nauki. Doc. dr Karolina Targosz (10 IX—9 X) w różnych działach Biblioteki Narodowej w Paryżu przeprowadzała badania materiałów do opracowanego przez nią tematu *Mecenat naukowy Jana III Sobieskiego*.

Do Wielkiej Brytanii (stypendium Akademii Brytyjskiej, 22 IX—22 X) wyjeżdżał mgr inż. Andrzej Glass, który w archiwum i muzeum Instytutu Historycznego im. Generała Sikorskiego w Londynie zbierał materiały dotyczące działalności polskich inżynierów lotniczych podczas II wojny światowej poza granicami kraju.

W Austrii przebywał (5—13 XI) prof. dr Tadeusz Bienkowski. W bibliotekach uniwersyteckich w Wiedniu i Innsbrucku poszukiwał on materiałów źródłowych do tematu *Scientia curiosa jako forma popularyzacji naukowej w wieku XVII i XVIII*.

Odnotujmy też, iż mgr Adam Matuszewski w okresie 1—27 VIII był słuchaczem Międzynarodowego Kursu Letniego Języka Francuskiego w Dijon.

Dość liczna grupa pracowników IHNOiT brała udział w międzynarodowych kongresach, konferencjach i sympozjach. W trzech takich imprezach uczestniczył prof. dr Józef Babicz. Był on jedynym, niestety, delegatem polskim na XVII Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki w Berkeley (27 VII—9 VIII). Ponadto wziął udział w konferencji poświęconej towarzystwom naukowym i ich roli w rozwoju różnych dziedzin nauki (Rostock, 27—31 X) oraz w kolokwium *Tematyczne atlasy świata* (Gotha, 15—19 IX). W Družbie k. Warny w obradach konferencji *Nauka — kultura — filozofia. Aspekty historyczne* uczestniczyli profesorzy Irena Stasiwicz-Jasiukowa i Józef Miąso oraz doc. Jerzy Różewicz. Prof. Józef Miąso wziął również udział w dwóch sympozjach poświęconych badaniom porównawczym nad polityką oświatową i rolą oświaty w kształtowaniu się narodów w XIX i początkach XX w. (Kolymbari w Grecji, 17—22 IV oraz Riezlern w RFN, 25—29 IX). W dwóch konferencjach uczestniczył także prof. dr Tadeusz Bienkowski: w Moskwie (26—30 V) oraz w Urbino we Włoszech (13—20 VI). Pierwsza z tych konferencji dotyczyła kształtowania się nowożytnej świadomości kulturalnej w krajach słowiańskich, druga zaś formowania się naukowej historiografii w krajach słowiańskich w XVI—XVIII w. Wreszcie jako członkowie pięcioosobowej delegacji PAN wyjeżdżali do ZSRR docenci Bohdan Jaczewski i Jerzy Różewicz. Uczestniczyli oni m.in. w konferencji naukowej (Moskwa 17 kwietnia) zorganizowanej z okazji czterdziestej rocznicy *Układu o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej między PRL i ZSRR*.

Pięciu pracowników Instytutu odbywało staże zagraniczne na podstawie indywidualnych zaproszeń, przy czym dwóch z nich — dr Jerzy Drewnowski i doc. dr Tadeusz Kowalik — uzyskali stypendia jeszcze w zeszłym roku. Prof. dr Stanisław Brzozowski na zaproszenie Austriackiej Akademii Nauk przebywał w dniach 21—30 V w Wiedniu. Wziął tam udział w dwóch posiedzeniach redakcji *Austriackiego Leksykonu Biograficznego* (*Osterreichisches Biographisches Lexikon*) z którą od lat bardzo blisko współpracuje. Przy okazji pobytu w Wiedniu prof. Brzozowski przeprowadził kwerendy archiwalne dotyczące studiów Polaków w uczelniach wiedeńskich (do 1918 r.). Doc. dr Jerzy Osiatyński w dniach 15—28 IV przebywał we Włoszech (Modena, Trydent, Bolonia, Rzym, Perugia), gdzie wygłosił sześć odczytów na uniwersyteckich wydziałach ekonomicznych na temat teorii ekonomicznych Michała Kaleckiego. W październiku 1985 r. wyjechała do Włoch dr hab. Grażyna Rosińska. Dzięki uzyskanemu stypendium Uniwersytetu Harvardzkiego będzie mogła przez rok prowadzić w Instituto degli Studi del Rinascimento Italiano we Florencji badania i studia.

Podsumowując wyniki osiągnięte w ramach międzynarodowej współpracy naukowej w ostatnich dwóch latach, dochodzimy do stwierdzenia, że są one znaczące i pożyteczne dla rozwoju badań w naszym Instytucie. Najwymowniejszym tego wyrazem jest opublikowanie przez pracowników IHNOiT, bądź przekazane do druku, w tym okresie ponad 40 rozpraw, artykułów i komunikatów, które powstały w wyniku wyjazdów badawczych za granicę. Oczywiście — zdajemy sobie z tego sprawę — nie wszystkie wyjazdy przynoszą jednako dobre rezultaty. Bywają i takie, w wyniku których korzyści dla rozwoju naszej dyscypliny są znikome.

5. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA I BIBLIOTECZNA

Bez większych zakłóceń — choć z dużym nakładem starań kierownictw komitetów redakcyjnych (redaktorów naczelnych, sekretarzy) — opublikowano cały rocznik trzydziesty „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” o objętości 73,25 arkuszy wydawniczych oraz tom 28. „Rozpraw z Dziejów Oświaty” (21,60 ark. wyd.).

Poważne kłopoty natomiast były z wydawaniem „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”. Wydawnictwo to od kilku lat przeżywa kryzys; zeszyty ukazują się bardzo nieregularnie, a ich tzw. cykl produkcyjny, nawet jak na polskie warunki, jest stanowczo za długi, trwa nieraz ponad trzy lata od złożenia maszynopisu do Państwowego Wydawnictwa Naukowego. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” miały w 1985 r. — ze względów oszczędnościowych — ukazywać się już tylko w dwóch seriach, zamiast dotychczasowych pięciu. Z powodu jednak wielkich opóźnień żaden zeszyt przekształconych „Studiów” się nie ukazał; ukazały się natomiast ostatnie zeszyty pięcioseryjnych „Studiów”, wszystkie oddane do druku przed trzema laty, mianowicie: zeszyt 31 serii B, zeszyt 10 serii D (oba zeszyty antydatowane) oraz zeszyt 32 serii B. Łączna objętość tych trzech zeszytów wynosi 35,75 arkuszy wydawniczych.

Podobnie od lat duże trudności trwają z wydawaniem rocznika „Organon”. Ostatni tom, tzw. łączony — 16/17, za lata 1980/1981 wydano w 1983 r. Kłopoty z wydawaniem „Organonu” spowodowane są przede wszystkim brakiem zainteresowania tym rocznikiem ze strony wydawcy: Państwowego Wydawnictwa Naukowego w Warszawie, dlatego też ostatni przygotowany do druku tom 20/21 za lata 1984/1985 będzie już drukowany w Zakładzie Narodowym imienia Ossolińskich we Wrocławiu.

W najstarszej serii wydawniczej Instytutu — „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” — Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Oddział w Gdańsku wydał trzy tomy. Tom 131: *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce* (20,20 ark. wyd.) jest pracą zbiorową, zredagowaną przez Józefa Babicza, Wandę Grębecką i Zbigniewa Wójcika. Zawiera 21 artykułów, głównie stanowiących pokłosie sesji naukowej odbytej w dniach 28—30 września 1980 r. w Ciechanowcu i Łomży. Tom 133 „Monografii” jest rozprawą habilitacyjną Janusza Skoczyłasa. Tytuł rozprawy: *Rzecz o poznaniu budowy geologicznej Polski w latach 1918—1939. Badania geologiczne, ich organizacja oraz związane z nimi problemy ochrony przyrody nieożywionej* (22,40 ark. wyd.). Tom 134: Tadeusz Bienkowski, *Wiedza przyrodnicza w Polsce w wieku XVI* (11,80 ark. wyd.) — w pracy tej autor zajmuje się sposobami i środkami rozchodzenia się wiedzy przyrodniczej w społeczeństwie, źródłami tej wiedzy, treściami popularyzowanymi oraz praktycznymi skutkami istnienia określonej naukowej świadomości przyrodniczej w środowiskach wykształconych łączącej się z tradycyjną, ludową wiedzą przyrodniczą.

Dwa tomy wydało Ossolineum w serii „Monografie z Dziejów Oświaty”. Są to: tom 29 — Krzysztof Kabziński, *Funkcja społeczno-wychowawcza i oświatowa Towarzystwa Czytelní Ludowych (1880—1939)* (15,90 ark. wyd.) oraz tom 30 —

Kamilla Mrozowska, *Funkcjonowanie systemu szkolnego na terenie Korony w latach 1783—1793* (22,40 ark. wyd.). Oboje autorzy, a szczególnie prof. K. Mrozowska, są czynnymi współpracownikami Instytutu.

W serii „*Studia Copernicana*” Ossolineum wydało drukiem również dwa tomy. Tom 25 — Pavel Spunar, *Repertorium Auctorum Bohemorum Provectum Idearum post Universitatem Pragensem Conditiam Illustrans* (33,80 ark. wyd.) — jest to wykaz traktatów profesorów Uniwersytetu Praskiego w XIV i początkach XV stulecia, a więc w okresie istnienia najświetniejszego tej uczelni, a także w okresie najwyższych sporów doktrynalnych. Tom 26 — Jane L. Jervis, *Comentary Theory in Fifteenth-Century Europe* (14,30 ark. wyd.) — jest to monografia dotycząca teorii komet w wieku XV, ukazanych jednak przez autorkę w szerokim kontekście czasowym, od starożytności po wiek XVI. W pracy tej autorka posługuje się materiałem źródłowym w znacznej mierze dotychczas nie znanym albo nie przebadanym dokładnie. Autorami obu opracowań są zagraniczni współpracownicy instytutowego Zakładu Badań Kopernikańskich.

Poza seriami opublikowano kilka publikacji zwartych. Cieszy szczególnie ukazanie się w ładnej szacie graficznej w wersji angielskiej długo oczekiwanego tomu III *Dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika* (ok. 45 ark. wyd.). Wielki wkład w jego opracowanie wniósł przede wszystkim Edward Rosen z Nowego Jorku. Ponadto w Ossolineum (Oddział w Gdańsku) wydano drukiem nieco spóźnioną, bo przygotowywaną na trzechsetną rocznicę odsieczy wiedeńskiej, pracę Karoliny Targosz pt. *Jana Sobieskiego nauki i peregrynacje* (15,50 ark. wyd.).

W Państwowym Wydawnictwie Ekonomicznym opublikowano tom V. *Dzieł Michała Kaleckiego* pt. *Kraje rozwijające się. Studia varia: o ekonomii i ekonomistach* (23,30 ark. wyd.). Tom ten, jak i poprzednie cztery, przygotował do druku i przypisami opatrzył Jerzy Osiatyński.

Wreszcie techniką małej poligrafii IHNOiT wydał dwie pozycje: 1) *Bibliografia publikacji pracowników Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki za lata 1974—1984* [oraz] *Wydawnictwa Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, 1974—1985* (oprac. przez Adama Matuszewskiego i Jerzego Różewicza — 10 ark. wyd.); 2) *Trzydzieści lat „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”* (R. 1: 1956 — R. 30: — 1985) (oprac. przez Jerzego Różewicza i Irenę Stasiewicz-Jasiukową — ok. 1 ark. wyd.).

Reasumując, rok 1985 w działalności wydawniczej Instytutu nie był najgorszy. Wydano cztery numery „*Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*” (w tym jeden łączony, 3—4); trzy zeszyty „*Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej*”; jeden tom „*Rozpraw z Dziejów Oświaty*”; dziesięć tomów publikacji zwartych (siedem w wydawnictwach seryjnych i trzy poza seriami); dwie publikacje wydane techniką małej poligrafii. Objętość wymienionych publikacji wyniosła w sumie nieco ponad 366 arkuszy wydawniczych, a więc o 38 arkuszy więcej niż w roku ubiegłym, o ponad 20 arkuszy więcej niż w 1982 r. oraz o ponad 50 arkuszy więcej niż w latach 1981 i 1983. Do rekordowych lat pod tym względem zabrakło jednak znacznie ponad 100 arkuszy wydawniczych. Bywały bowiem lata, w których Instytut wydawał drukiem prace o łącznej objętości w skali rocznej nawet przekraczając 500 arkuszy wydawniczych (w 1977 r. — 526 ark. oraz w 1980 r. — 513 ark; jednak w roku 1979 tylko 247 ark. wyd.).

Jeśli sytuacja nie poprawi się — a na to nic nie wskazuje — najgorszy rok w działalności wydawniczej Instytut ma dopiero przed sobą. Wydział Nauk Społecznych PAN za pośrednictwem Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN, po wielu zresztą interwencjach, korektach, zmianach, na rok 1986 przyznał Instytutowi na druk publikacji zwartych zaledwie nieco ponad 100 arkuszy wydawniczych, dwukrotnie mniej niż w latach poprzednich. Natomiast w planie wydawniczym na

rok 1987 przydzielono Instytutowi na wydawnictwa zwarte aż 360 arkuszy wydawniczych, co razem z wydawnictwami ciągłymi stanowiłoby ponad 500 arkuszy: Czy jednak zachowane zostaną te przydziały, czy też — wzorem lat ubiegłych — ulegną poważnemu zmniejszeniu?

*
* *

Stan Biblioteki Instytutu na dzień 31 XII 1985 wynosił 17 518 woluminów druków zwartych i powiększył się w ciągu roku tylko o 88 woluminów. Czasopism Biblioteka posiadała 356 tytułów, w tym bardzo dużo niekompletnych. Zbiory specjalne (fotokopie, kserokopie, mikrofilmy) składały się z 1716 pozycji inwentarowych (przyrost w ciągu roku o 8 pozycji). Z księgozbioru Biblioteki w ciągu roku wypożyczono do domu czytelnikom indywidualnym 437 książek, 172 zeszyty czasopism i 31 pozycji ze zbiorów specjalnych; bibliotekom zaś i innym instytucjom 75 publikacji zwartych, 38 zeszytów czasopism oraz 15 pozycji ze zbiorów specjalnych. Ponadto Biblioteka pośredniczyła w wypożyczaniu dla pracowników Instytutu z innych bibliotek (głównie z Biblioteki Narodowej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oraz z Biblioteki Instytutu Badań Literackich) 232 dzieł zwartych oraz 117 tomów czasopism. W ciągu roku na miejscu udostępniono 638 książek, 339 zeszytów czasopism i 40 pozycji ze zbiorów specjalnych. Odwiedzin Biblioteki przez czytelników odnotowano w roku ponad 1320.

Biblioteka prowadziła wymianę wydawnictw z 90 kontrahentami, w tym 85 zagranicznymi. Wysłano za granicę 49 publikacji zwartych (21 do krajów socjalistycznych i 28 do krajów kapitalistycznych) oraz 115 woluminów wydawnictw ciągłych (do krajów socjalistycznych 45, do krajów kapitalistycznych 70). Otrzymano w zamian 24 publikacje zwarte (19 z krajów socjalistycznych i 5 z kapitalistycznych) oraz 79 woluminów wydawnictw ciągłych (31 z krajów socjalistycznych i 48 z kapitalistycznych).

Dzięki wymianie Instytut zdobywa publikacje zagraniczne, których inną drogą — głównie z powodu drastycznych oszczędności dewizowych — nie mógłby nabyć. Drogą wymiany zdobywa także kilka zagranicznych czasopism z krajów kapitalistycznych (m.in. ze Stanów Zjednoczonych „Isis” i „Technology and Culture”). Inne zagraniczne czasopisma z zakresu historii nauki, oświaty i techniki z krajów tzw. II obszaru płatniczego Biblioteka nabywała w drodze prenumeraty. Takich czasopism w 1985 r. prenumerowano trzynaście. Niestety w roku przyszłym liczba ich zmniejszy się, albowiem ogólnokrajowy koordynator importu czasopism naukowych z krajów II obszaru płatniczego, którym od 1982 r. jest minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego, zalecił — w celu powstrzymania wzrastającego zadłużenia — zmniejszenie złożonych zamówień na rok 1986 o 20%, licząc w układzie wartościowym.

Z powodu szczupłości personelu bibliotecznego, składającego się tylko z dwojga bibliotekarzy (jedna osoba odeszła z Biblioteki w końcu 1984 r., dwie są na urlopach wychowawczych) w małym tylko stopniu zajmowano się — o co dyrekcja Instytutu będzie w przyszłości zabiegała — pracami dokumentacyjno-bibliograficznymi. W zakresie tym jednak zdołano przygotować i wydać dość obszerną bibliografię publikacji pracowników IHNOiT za lata 1974—1984.

Biblioteka — podobnie jak w latach poprzednich — przeżywała bardzo poważne kłopoty lokalowe. Księgozbiór jej jest rozlokowany w kilku oddalonych od siebie miejscach (m.in. znaczna część znajduje się w piwnicy), a na domiar złego trwający niemal przez rok remont Pałacu Staszica sprawiał dodatkowo niedogodności w funkcjonowaniu Biblioteki.

Józef Miąso,
Jerzy Róziewicz
(Warszawa)